

Karolina Filipaska-Blejder

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Zjawisko występowania aktów przemocy wobec osób starszych

Wstęp

Przemoc wobec osób starszych jest aktualnie uznawana na arenie międzynarodowej za powszechnie wzrastający i wymagający pilnych interwencji i działań problem XXI wieku. Coraz częściej stanowi ona poważny problem społeczny, który prawdopodobnie będzie się nasilał, biorąc pod uwagę proces starzenia się populacji. Zjawisko przemocy jest poważnym problemem zdrowia publicznego na całym świecie, ale prowadzenie na szeroką skalę badań epidemiologicznych jest nadal rzadkie. Jest ona przykładem naruszenia praw człowieka i wolności, która prowadzi do poważnej utraty godności ludzkiej, niezależności i szacunku oraz narusza zasady i prawa etyczne. Dokładna charakterystyka przemocy pozwoli na wdrożenie ukierunkowanych interwencji oraz przeprowadzenie edukacji i szkoleń wśród personelu ochrony zdrowia, opieki społecznej, a także wpłynie na wzrost świadomości społeczeństwa.

Cel pracy

Celem tego badania jest określenie rozpowszechnienia, identyfikacji najczęstszych czynników ryzyka oraz charakterystyki rodzajów oraz sprawców stosowanej przemocy wobec osób starszych wśród polskiej populacji.

Materiał i metody

Badania miały charakter przekrojowy i dotyczyły pacjentów hospitalizowanych od kwietnia 2017 roku do czerwca 2021 roku w Klinice Geriatrii lub Neurologii Szpitala Uniwersyteckiego nr 1 im. dr Antoniego Jurasza w Bydgoszczy. Kryteria włączenia stanowiły: wiek 60 lat i więcej, zdolność do samodzielnego wypełnienia kwestionariusza ankiety, świadoma zgoda na udział w badaniu, brak zaburzeń funkcji poznawczych, niezdiagnozowana choroba Alzheimera oraz Parkinsona, hospitalizacja w Klinice Geriatrii bądź Klinice Neurologii Szpitala Uniwersyteckiego nr 1 w Bydgoszczy. Z początkiem rozpoczęcia projektu badaną grupę stanowiło 200 osób starszych. Ostatecznie do badania

włączono 347 osób w wieku 60 lat i więcej. Najlicniejszą grupę badaną stanowiły osoby do 70 roku życia oraz płeć żeńska. W badaniu wykorzystano następujące narzędzia: kwestionariusz ankiety własnej, Vulnerability to Abuse Screening Scale (VASS), Geriatryczną Skalę Oceny Depresji (GDS) oraz Skalę Podstawowych Czynności Życia Codziennego (ADL). Testy statystyczne zastosowane w pracy to: test chi-kwadrat, model regresji logistycznej, test U Manna-Whitney'a, korelacja rank Spearmana, ważona kappa Cohena oraz współczynnik korelacji wewnątrzklasowej zarówno inter-rater, jak i intra-rater, analiza Bland-Altmana oraz współczynnika alfa Cronbacha. Wyniki statystyczne z wartością $p < 0,05$ uznano za istotne, a wykonane analizy oceniono w 95% przedziale ufności (CI).

Wyniki

Przeprowadzone badania wykazały, iż spośród 200 respondentów 77 osób (38.5%) doświadczyło w przeciągu ostatnich 12 miesięcy aktów przemocy. Większość badanych (68.8%) doświadczyła różnych form przemocy równocześnie. Wśród tych, którzy doświadczyli przemocy, 75.3% doświadczyło przemocy psychicznej, 68.8% przemocy ekonomicznej, 48.1% przemocy fizycznej, a 22.1% doświadczyło przemocy seksualnej. Wskaźnik przemocy fizycznej (OR 2.48; 95%CI 1.13-5.44; $p=0.02$), psychicznej (OR 1.94; 95%CI 1.02-3.67; $p=0.04$), seksualnej (OR 4.05; 95%CI 1.13-14.5; $p=0.03$) oraz ekonomicznej (OR 1.98; 95%CI 1.02-3.83; $p=0.04$) był istotnie statystycznie wyższy u kobiet niż u mężczyzn. Osoby po 70 roku życia doświadczały 2.97 razy częściej przemocy fizycznej (95%CI 1.11-7.95) niż osoby z najmłodszej kategorii wiekowej 60-65 lat ($p=0.03$). Również najstarsi seniorzy częściej niż osoby „najmłodsze” zgłaszali stosowanie wobec nich przemocy ekonomicznej (OR 3.83; 95%CI 1.51-9.72; $p<0.01$). Poziom wykształcenia w sposób istotny wpływał tylko na występowanie przemocy fizycznej ($p=0.02$). Największy odsetek osób dotkniętych przemocą dotyczył respondentów z najniższym miesięcznym dochodem tj. <1000 zł oraz 1000-2000 zł. Z przeprowadzonej analizy wynika także, iż osoby mieszkające w mieście są znamienne częściej narażone na występowanie różnych form przemocy. Wykazano, że partnerzy, małżonkowie lub synowie są najczęstszymi sprawcami przemocy wobec osób starszych. Przemoc fizyczną najczęściej popełniali małżonkowie (48.6%), a następnie partnerzy (45.9%) oraz synowie (45.9%). Z kolei synowie byli najczęstszymi sprawcami przemocy ekonomicznej oraz psychicznej (odpowiednio 34.0% i 25.9%), a następnie partnerzy (30.2% i 19.0%) oraz

małżonkowie (28.3% i 12.1%). Przemoc seksualna była popełniana głównie przez partnerów (35.3%). Z kolei w ogólnym zestawieniu wszystkich rodzajów przemocy to synowie okazali się najczęstszymi sprawcami (39.0%), a następnie małżonkowie (27.3%) oraz partnerzy (24.7%). Najczęstszymi zgłaszanymi konkretnymi formami przemocy psychologicznej były: aroganckie i wulgarne odzywki (77.6%), obrażanie i krytykowanie (74.1%), wyśmiewanie (51.7%), zamykanie i izolowanie (46.6%), szantaże i groźby (27.6%). Do najczęściej zgłaszanych form przemocy fizycznej ofiary zaliczyły: szarpanie (64.8%), uderzenia (44.4%), kopanie (40.7%), popychanie (35.2%). Badania prowadzone przez nas w czasie trwania pandemii COVID-19 wykazały, iż blisko 45% osób starszych było ofiarami przemocy, co oznacza wzrost o ponad 6 punktów procentowych w porównaniu z wynikami uzyskanymi przez nas przed pandemią. W modelu regresji logistycznej wykazano wiele zmiennych, będących istotnymi czynnikami ryzyka przemocy w pandemii COVID-19 m.in. niski status społeczno-ekonomiczny (OR 3.60, 95%CI 1.93-6.72), choroby przewlekłe (OR 2.06, 95%CI 1.28-3.31), osłabienie więzi i relacji z rodziną (OR 3.26, 95%CI 1.96-5.43), umiarkowaną i ciężką depresję (OR 18.29, 95%CI 10.24-32.69; OR 18.49, 95%CI 3.91-87.30, odpowiednio). W badaniu wykazano także, że umiarkowana niesprawność (3-4 punkty w skali ADL) 5.52 razy częściej i ciężkie upośledzenie funkcjonalne (≤ 2 punkty w skali ADL) 21.07 razy częściej predysponowały do wystąpienia aktów przemocy. Osoby, które chorowały na COVID-19, 1.59 razy częściej były ofiarami przemocy (95%CI 1.03-2.46). W projekcie dokonano także oceny właściwości psychometrycznych, rzetelności i powtarzalności narzędzia VASS, służącemu do oceny ryzyka wystąpienia przemocy. Współczynnik alfa Cronbacha dla skali VASS (12 itemów) wyniósł 0.89, co świadczy o bardzo dobrej spójności wewnętrznej. Średnia i mediana całkowitego wyniku VASS w pierwszej ocenie wyniosła odpowiednio 3.15 ± 3.40 oraz 2, a w drugiej ocenie 3.21 ± 3.33 oraz 2. Nie odnotowano istotnie statystycznej różnicy między pierwszą a drugą oceną ($p = 0.65$). Między wynikami testu i retestu wystąpiła statystycznie istotna bardzo silna korelacja ($r = 0.98$; $p < 0.0001$). Wszystkie analizowane pozycje charakteryzują się doskonałym współczynnikiem korelacji wewnątrzklasowej (ICC > 0.9) i ważoną Kappa Cohena ($\kappa > 0.9$). W analizie Blanda-Altmana zaobserwowano wysoki współczynnik powtarzalności (CR 0.72; 95% CI 0.66-0.79) i wąskie granice zgodności (górną: 0.6469, 95%CI 0.5657–0.7281 i dolną: -0.7785, 95%CI -0.8597 to -0.6973). Zaobserwowaliśmy bardzo silną, istotną korelację VASS z występowaniem przemocy u osób starszych ($R = 0.70$; $p < 0.0001$).

Wnioski

1. Przemocy domowej doświadczyło 38.5% hospitalizowanych osób starszych.
2. Przemoc psychiczna, ekonomiczna i fizyczna to najczęstsze i najbardziej powszechne rodzaje przemocy stosowanej wobec osób w podeszłym wieku.
3. Czynniki socjodemograficzne determinujące występowanie zjawiska przemocy w badanej populacji to: płeć żeńska, wiek >70 lat, stan cywilny (osoby samotne, rozwiedzione, wdowcy/wdowy), niski status społeczno-ekonomiczny oraz miasto jako główne miejsce zamieszkania.
4. Czynniki kliniczne determinujące występowanie zjawiska przemocy w badanej populacji to: choroby przewlekłe (głównie nadciśnienie tętnicze, zawał serca, udar mózgu, padaczka), zaburzenia funkcji poznawczych, zaburzenia depresyjne, stan funkcjonalny.
5. Odnotowano znamienne istotny wzrost odsetka przemocy wobec osób starszych w czasie trwania pandemii COVID-19- z 38.5% do 45%.
6. Najczęstszymi sprawcami stosowanej przemocy w badanej populacji byli: współmałżonkowie, dzieci (głównie synowie), konkubenci.
7. Walidacja kwestionariusza VASS w warunkach polskich wykazała, iż jest to narzędzie rzetelne, trafne, o odpowiednich właściwościach psychometrycznych, co pozwala wprowadzić go do rutynowej oceny osób starszych w celu wykrywania wczesnych oznak przemocy i zapobiegania jej.

Słowa kluczowe: przemoc wobec osób starszych, przemoc psychiczna, przemoc fizyczna, czynniki ryzyka, ofiara przemocy, sprawca przemocy

Karolina Filipińska-Blejder